

IV ФОРМИРАЊЕ БАТАЉОНА И ЊИХОВА ДЕЈСТВА

ПРЕРАСТАЊЕ ЧЕТА У БАТАЉОНЕ

Кроз свакодневне борбе и акције и свестрану политичку активност са народом, чете су бројно, организационо и морално-политички све више ојачале. Највише бораца је долазило у партизанске јединице појединачно или групно из села са оперативног подручја чета.

Различити су били мотиви у сваком човеку када се одлучивао да ли оставити своју кућу, породицу, родитеље, девојку и поћи у рат. Било је низ разлога који су их мотивисали, повукли, определили.

Ево неких које су сами борци изнели:

Спасоје Радовановић:

- Слушао сам Ивана Вондарчека Вању како говори у мом селу Вранићу, о циљевима народноослободилачке борбе и како се партизани боре против окупатора и домаћих издајника и за боље, праведније друштво, где неће бити експлоатације, беспослених, сиромашних. Мене су привукле задње речи. Имао сам 16 година. И рекао сам сам себи - идем! У кући су се љутили, шта сам могао. Отац ми је погинуо априла 1941. од Немаца, пружао је отпор са групом својих другова.¹

Стојадин Којић:

- Оставио сам жену и децу у селу Грабовцу. Још нисам члан КПЈ и крстим се и молим богу свако јутро. До-

¹ Спасоје Радовановић приликом пријема у КПЈ, 15. 11. 1943. у Јајцу (забележио аутор у дневнику).

шао сам да истерам Немце и да у овој земљи за све радие и поштене људе буде живљење по правди.²

Милена Ситарика:

- Дошла сам и оставила баку Персу и остале своје... Ту ми је место као члану СКОЈ-а и Партије. Слобода земље, лепши живот и за радника и сељака, равноправност жена са мушкарцима, јединство и братство за свагда међу верама, народима, нацијама, великим и малим.³

Анкета са питањем: »Зашто сам дошао у партизане?«, је вршена у свим четама, на иницијативу Штаба одреда, почетком друге половине септембра 1941. године. На њу је одговорио скоро сваки борац. На жалост команде батаљона нису успеле да среде све одговоре и сва документација је нестала или спаљена у повлачењу.

Књижевник Чедомир Миндеровић, политички комесар чете у 1. посавском батаљону сачувао је 20 одговора. Ево најкарактеристичнијих одговора, писаних најчешће невичним тврдим рукама на изгужваним папирићима:

- На позив својих другова приступио сам партизанском одреду да се боримо и да се изборимо против непријатеља. Живео партизански одред! - радник, Стублине.

- Ја сам заробљена са лаће и када су ме другови позвали да се борим против окупатора ја сам то оберучке прихватила зато јер фашистички окупатори наносе зло целом радном народу - текстилна радница из Београда.

- Мобилисан сам (почетак октобра 1941). Дошао сам у партизански одред да се борим против окупатора, против Немаца а још више против народних издајца - земљорадник из Стублина.

- Ступио сам својевољно да се борим против фашизма и за опште добро свог народа одговор је из чистог осећаја - кројачки радник, Трстеница.

- У партизански одред ступио сам да се борим против гадног непријатеља који пали и руши мирна села - земљорадник из Дрена.

- Дошао сам да се борим за ослобођење српског народа. Дошао сам добровољно. Живео партизански од-

² Стојадин Којић, у разговору са Командом чете на Романији, 7. 01. 1942. (забележио аутор у дневник).

³ Милена Ситарика, у разговору са аутором, 9. 03. 1942. у Борикама.

ред! Живео ради народ! Доле фашизам! - радник из Стублина.

- У партизански одред ступио сам добровољно да се борим против окупатора наше земље - земљорадник из Бровића.

- Дошао сам у чету зато што сам видео да је то добро за цео свет и за живот целог народа. Зато сам пошао да се борим за свој народ и за слободу - земљорадник, Бровић.

- Дошао сам у партизане својом вољом да истерам Немце одавде - земљорадник из Дрена.

- Дошао сам добровољно у партизане да се борим против немачких окупатора и да се борим за правду за цео народ и да живимо братски и у слободи и за једну правду да имамо ми партизани и сви - сељак из села Ратара.

- Добровољно сам дошла да се борим против окупатора - Обреновчанка.

- Ја сам дошао добровољно. Ја нисам дошао што сам гладан и жедан него сам дошао да се борим против фашизма - омладинац из Јошеве.

- Дошао сам добровољно у партизански одред зато да се борим за народно ослобођење против фашистичких освајача и њихових слугу - абацијски радник - Обреновац.

- У партизански одред дошао сам да потпомогнем борбу ослобођења од окупатора и штетног капитала - ковач из Дрена.

- Пошто сам се успио извући из затвора Управе града Београда у којем сам се налазио у јулу ове године, пошто нисам више био сигуран у Београду дошао сам у Посавски одред да се борим за национално и социјално ослобођење радног народа Југославије, с тим да се првом приликом пребацим у свој крај у Босну и да наставим започету борбу - радник из Бихаћа.

- Ја сам противник фашизма још из ранијих дана. Зато сам дошао у партизане да се борим против Немаца и борићу се до задње капи крви - радник из Сарајева.

- Дошао сам у партизански одред да се борим против немачког окупатора и против немачке силе фашизма,

да бисмо ослободили српски народ. Живео партизански одред! Живео српски народ! Живели наши другови који смо дошли да ослободимо српски народ сељачки! - земљорадник.

- Дошао сам у партизане као послодавац да оправдам жеље радне масе која је увек била потчињена и терорисана од фашистичког режима. Не трпећи фашистички режим борићу се до правог народног ослобођења - занатлија из Обреновца.

- Дошао сам добровољно у борбу против фашизма - интелектуалац из Срема.

- Дошао сам у партизанске одреде да им помогнем у борби против Немаца а још више против Недићеваца - земљорадник из Стублина.

- Ја сам дошао у партизане зато што сам био организован радник са свим мојим организованим друговима, пошто сам видео да се капитали све више шире - Милета Ераковић, радник.⁴

У редовима Посавског НОП одреда било је највише земљорадника из тамнавског и посавског (Обреновац) среза. Тамнаваца је било и у Подгорској чети Ваљевског НОП одреда. Основни мотиви који су их покретали су били: прво, чланови Партије, СКОЈ-а и симпатизери следили су позив КПЈ, уверени у оправданост стратегије и тактике КПЈ; друго, традиција из прича дедова и очева и народних песама о борби српског народа против сваког туђина који је желео претворити народ у покороног слугу, роба; треће, мржња према фашистичком немачком окупатору који је освајао Европу и продирао у СССР и сурово кажњавао све оне који воле слободу своје домовине; и четврто, вера у СССР, савезнике и партизанске јединице да ће брзо истерати окупатора и извојевати победу. Међу партизанима је било и имућних земљорадника и велики број сарадника, у првом реду младих, који ни војску нису служили. Много је било примера да тек приспели младић из села тражи одобрење да донесе од своје куће, за другове из десетине, ћебе или кошуљу, коју је добио као поклон, дар за свадбу. Такви су били: Продан Јеличић из Грабовца, Милован Нићифоровић из

⁴ Ч. Миндеровић, *За Титом*, стр. 40, 41, 42.

Железника, Ратко Ранковић из Каленића, Драгољуб Тришић из Вранића, Илија Ристић из Јасенка, Обрад Борђевић из Љубинића, Александар Поповић из Кршне Главе и други.

Био је велики број радника, нарочито из Уба, Обреновца и Умке, а највише из Београда. Њихов мотив да ступе у партизане био је скоро јединствен: борба против завојевача, његових слугу и стварање нове Југославије где ће радничка класа имати далеко већи значај и улогу и где јој се неће забрањивати да има легалну партију, синдикате и остале слободе.

Бака, студената, учитеља и чиновника (интелектуалаца) био је нешто мањи број. То су, већином, били класно опредељени људи, који су знали зашто се боре. Они су преносили несебично и стрпљиво своје знање на све борце, а и сами стицали нова искуства у дубокој повезаности са идеалима радника и земљорадника.

Избеглице из НДХ биле су распоређене по свим селима Посавине (Ваљевске и Београдске) и Тамнаве. У срезу посавском (Обреновац) било је 2.301, у срезу посавском (Умка) 551 и у срезу тамнавском (Уб) око 2.400.⁵ Они су, заједно са мештанима, ступали у јединице Посавског одреда.

О стању у Посавском одреду крајем августа 1941. године најбоље сведочи извештај штаба упућен Покрајинском комитету КПЈ за Србију, у коме се каже:

»Број нових партизана и даље расте. Нарочито се много, у последње време, јављају Цигани, али се показало као нужно већа контрола приликом пријема. Степен организације и дисциплине се незнатно поправио. У борбама то побољшање је знатније. Показало се да борбена способност маса много зависи од присуства поузданих и храбрих бораца који су у стању да својом одлучношћу даду пример и поведу остале. Још се свуда могу приметити појаве појединог или колективног паникерства, али се оне умесним уоквиравањем могу сузбити и на време отклонити. Кадрови још нису довољно израсли: нису сви водници и десетари још способни за самостално извршење акција и за преузимање потребне иницијативе. Али су се, с друге стране, поједини водници потпуно оспособили

⁵ Из извештаја начелника срезова за август 1941.

у том погледу. С обзиром да је број омладинаца еразмерно врло велики, руковање и употреба оружја није још никакo задовољавајућа: мора се нарочита пажња посветити обуци».⁶

И даље:

»Објективни услови за општу мобилизацију и за устанак постоје у целој Посавини (овде се мисли и на Тамнаву - прим. аутора). Питање опортуности и тренутка зависи једино од општег плана, од реда предвиђеног у њему. Али за то недостају још увек поједини субјективни услови или би бар било пожељно да се они побољшају. Ту у првом реду долази потреба за војнички искусним и способним руководиоцима. Било би добро када бисте нам могли послати неколико поштених и способних официра који би могли да преузму команду чете и водова. Већина садашњих војних кадрова већ нису дорасли новим задацима. Тим пре је то потребно што се упоредо са развијањем наших снага и сазревањем догађаја, водови све више осамостаљују и морају се даље омасовљавати. Јасно је да се њиховим осамостаљењем и оспособљавањем повећавају и могућности прегледног и планског командовања од стране четног руководства, које је до сада било претрпано ситнијим пословима».⁷

Београд је у току јула, августа и септембра устаничке 1941. године упутио у Посавски НОП одред знатан број својих активиста и родољуба. Њихов долазак је ишао преко канала Покрајинског комитета КПЈ за Србију и Окружног и Месног комитета КПЈ Београда, с једне, и Посавског НОП одреда и Среског комитета КПЈ Обреновац, с друге стране. Највише их је дошло преко везе коју је вешто и брижљиво водио Станислав Адамовић,⁸ у сарадњи са групом другова из Обреновца. Било је и оних који су стизали у Одред појединачно.

⁶ Извештај Посавског НОП одреда од 28. 08. 1941. *Зборник*, том I, књига I, стр. 95 и 96.

⁷ Исто, стр. 96, 99.

⁸ Стаислав Стевана Адамовић, рођен 28. 05. 1906, у Жупању, >заревац, чиновник Окружног уреда осигурања радника у Обреновцу, члан КПЈ од 1936, ухапшен од Специјалне полиције из Београда, 29. 08. 1941, стрељан на Бањици 4. 10. 1941. (Архив Београда, к. 141, бр. 216/002)

Месни комитет је, углавном, упућивао другове којима је претило хапшење због ранијег револуционарног рада. Групе су бројале 5 - 15 лица, понекад их је било и више. Већина их се међусобно познавала из рада у Синдикату, са омладином, у спорту или културним друштвима. Увек је одређиван вођа групе, он је знао лозинку са којом се, у Обреновцу јављао Адамовићу. Неке од тих лозинки су гласиле: »Послао ме Бора«, »Тражим ручак«, »Да ли знате где је Пера«, итд.

У групи са Станиславом Адамовићем су радили: Богосав Пенчић, Милан Димитријевић, Јанко Бурић⁹ и Љубомир Степић.¹⁰ Прихватање Београђана и њихово пребацивање у одред одвијало се у строгој илегалности све до 29. августа, када је полиција на железничкој станици у Обреновцу ухапсила Милорада Симеуновића Мишу, партизана из Стублина. Милорад је имао високу температуру и кренуо је код свог познаника, лекара у Умци, на преглед. Оставио је оружје и упутио се пешке, у сеоском оделу, у Обреновац. Полицајци су га приметили и на његовом копорану открили трагове реденика. Ухапсили су га и после дужег мучења и туче од тако болесног успели су да сазнају за делатност Станислава Адамовића, Љубомира Степића и осталих. Адамовић је одмах ухапшен. Он је покушао да употреби револвер, али је полиција била бржа. Богосав Пенчић и Милан Димитријевић су се извукли и дошли у 1. посавску чету, а полиција је у току ноћи успела да ухвати Љубомира Степића и Станка Пенчића.

Хапшење, мучење у затвору и судбину ухаћених забележио је Јован Пенчић. Он пише:

»При хапшењу Станка (имао је 15 година а становао је са сестром Миром и снајом, женом брата Богосава) жандари су га тукли, а жандар Грозданић замахнуо је

⁹ Јанко Бурић, кафеџија у Обреновцу, симпатизер КПЈ, његова жена Зора и он увек су пружали помоћ радничком покрету и КПЈ у Обреновцу, хапшен за време рата, умрли после рата.

¹⁰ Љубомир Степић, рођен 1922. у Великом Пољу, Обреновац, обућарски радник, члан СКОЈ-а, ухапшен 29. 08. 1941. од специјалне полиције из Београда, његов отац тражио помиловање од Милана Недића, а овај на жалби написао »на надлежност«, стрељан крајем 1941. на Бањици.

кундаком на Богосављево дете од годину дана. Станка су везали за бицикл и морао је трчати кроз град до затвора. Тамо му је Грозданић рекао: 'Реци мали, нећеш добијати батине, купићемо ти одело, даћемо ти новаца...' Затворили су га у ћелију везаног и држали три дана без хране и воде. Једна група грађана са Јанком Бурићем отишла је код немачког тумача Бранка Винтера и молила га да погледа код немачког команданта да пусте Станка Пенчића и да они за њега гарантују. Везаног, из ћелије, одвели су га пред немачког команданта. Овај га је преко тумача питао за везу са партизанима. Станко је збуњено одговарао да ништа не зна. Онда га је упитао како се зове, а Станко је одговорио да ни то не зна. Тада се Немац насмејао и наредио да га одвежу и прозборио: 'он је балав, не зна како се зове, а камоли шта о партизанима!'. Одатле су га поново одвели у затвор и суочавали са Симеуновићем и Адамовићем, којег су донели на носилима и пошто су утврдили да се не познају, Станко Пенчић је задржан у затвору месец и по дана и пуштен, а Адамовић, Степић и Симеуновић су отерани на Бањицу и убрзо стрељани».¹¹

Првих дана августа, групу од 12 радника довео је Иван Вондарчек Вањка, кожарски радник, члан рејонског комитета КПЈ у Београду. У тој групи су били Симо Кеџман, Лнбомир Живковић, Милош Мићашевић, Душан Борћевић Корошец, Милош Петровић и други. Окупили су се на Пашином брду и кренули пешке за Обреновац, где је Вондарчек, према уговореној лозинки, нашао Адамовића, који их је преко Милана Аимитријевића одвео у штаб одреда у село Грабовац, где су добили распоред по четам.

О бекству једне групе Јевреја из Београда и њиховом одласку у Посавски одред сведочи Хајим Садикарио. Он је записао:

- Зовем се Садикарио Соломана Хајим. Рођен сам 14. априла 1913. у Битољу. Радио сам у Београду као текстилни радник, у трикотажи »Елка«. Пре рата сам постао члан КПЈ. До 26. априла био сам војник у својој јединици

¹¹ Ј. Пенчић, *Посавина у НОР*, Хроника у рукопису, Архив Србије, стр. 55. и 56.

у Новом Пазару, одакле еам се вратио у Београд. До средине маја месеца продужио сам да радим у истој фабрици, а онда су ме отпустили као Јеврејина и натерали да се јавим на Ташмајдан, а одатле је нас око 600 Јевреја отерано на рад у Смедерево. После напада Немаца на Совјетски Савез, нас Јевреје су вратили на Ташмајдан. Побеглао сам и живео илегално. Повезао сам се са Чедом Миндеровићем, књижевником и он ми је саопштио да 3. августа ујутру крећемо у партизане. Сакупили смо се на Чукарици и кренули возом до Обреновца. Седели смо у разним купеима. У тој групи су били: Валтер Коен, Моско Конфино, Моша Бенвенисти, Исак Мандил Цане, Јосип Ареути, Лазар Шер и још неки чијих се имена не сећамо.¹²

Чеда Миндеровић је оставио групу у споредној улици, а он је отишао да пронађе Адамовића, који га је одвео до Лубе Степића и објаснио којим правцем да се ова група пребаци у одред. Чеда је сакупио све другове и са водичем на великом растојању по два-три у друштву потпуно су прашњавим друмом у састав одреда.

Радомир Марковић Гембеш, металски радник из Београда, омладинац, члан КПЈ, већ компромитован због успешних акција у Београду јула месеца,¹³ одређен је да 5. августа изведе групу другова из Београда у Посавски НОП одред. Припреме су ишле споро. У групи је био и

¹² Хајим Садикарио преживео је мучења у логорима у Бечу и Матхаузену (под туђим именом) и 12. 07. 1945. дао ово сведочење у Јеврејској општини у Београду (Јеврејски историјски музеј Београд, к. 24-1-2/4, бр. 2372).

¹³ Радомир Марковић Гембеш, рођен 1923. у Београду, брат по мајци Михаила Галића, графичког радника, изубијаног кундаком од полиције у демонстрацијама у Београду 1938. и после 3 месеца умро од батина. На Новом гробљу било је много света, а Радомир са 15 година узбуђено је рекао: »Бато, ја ћу те осветити«. Тај завет га укључио у раднички покрет. Др Јован Марјановић у књизи *Београд, Србија у НОБ*, Београд, 1964. пише о Радомиру Марковићу да »спада, свакако међу најборбеније раднике-омладинце у Београду... Срединам лета 1941. случајно је ухапшен приликом једне рације у центру града. Међутим, успело му је да побегне при спровођењу из једног затвора у други. Живећи у најдубљој илегалности, поново је учествовао у неколико крупних акција, а почетком августа, непосредно после агентата на агента Вујковића, прешао је из Београда у Посавски одред«.

Јован Поповић, књижевник, који у причи о Гембешу даје истиниту атмосферу тог одласка из Београда.

Ево неких одломака из те приче:

»Од свих њих, тако присних, најпре је показала нежност Нели, коју сам једва и познавао. Загрлила ме је, и дрхтавих усана, прошаптала:

- Како ти завидим: реци тамо друговима да и мене позову. Тако бих била срећна да поћем!

Нисам могао ништа да јој кажем. Знао сам да је због неке грешке, иако борац из Шпаније, била помало изгубила поверење другова. Њеног друга су Немци већ стрељали. Осетио сам како јој мора бити тешко, двоструко тешко у овој илегалности, без чврстих веза с покретом и без одређених задатака.

- Чувај се, - рекла ми је једна сестра, по старој породичној навици пред полазак на пут, али се онда тргла. - Извини, нисам то мислила. Него желим ти да останеш жив кроз све опасности. Ако се видимо...

Погледао сам их још једном све. Њихова лица слила су се у једно неодређено присно лице. Ко ће остати жив? То се тада још није знало, а сви су били спремни да погину«. ¹⁴

Од Чукарице, поред Умке, Обреновца стигли су пешице у одред. Био је то прави партизански марш. Гембеш се вешто сналазио као водич и замерао је друговима у групи, на неку њихову примедбу око његове брзине и ризика, да су »паникери«.

Јован Поповић даље описује:

»Киша је лила као побеснела, тешко небо спустило се на земљу. На прузи, мало даље од мостића, није било никога. Претрчали смо преко ње, а чинило нам се да то врло дуго траје. Окренули смо се помало зачућени, што нас нико не гони. Прешли смо опасну пругу.

Иако задихан, Гембеш је, сав мокар, одрвенелих уста, рекао с признањем:

- Фино су урадили, разорили пругу...

Кад сам сачекао Гембеша, морао сам њих да тражим по вароши (Обреновцу). Забили су се у неку народну кухињу и посластичарницу. А док сам њих проналазио, из-

¹⁴ Јован Поповић, *Истините легенде*, Београд, стр. 37. и 38.

губио се Гембеш. Једва сам га ишао на излазу из амбуланте, где су му повезали рањену ногу. Тек после сам сазнао да је веза била у Окружном уреду, и да је рађава нога добро дошла.

Читава једна икупљена гомила с љутитим Гембешом на челу прошла је крај неколико немачких камиона и крај страже пред Среским начелством, а онда смо стигли у споредну улицу, коракнули ван вароши, и одједном се зачудили: изишли смо.

И најзад се остварило оно што ми се све дотле чинило фантастично: упали смо међу читаву чету другога, слободних, наоружаних, насмејаних и постали смо блиски једни другима као нико никоме раније. Били смо увек рени да нико није јачи од нас.¹⁵

Истог дана у одред је стигла и група коју је предводио Велизар Вељовић. С њима је био и Хари Шихтер, млади немачки официр, авијатичар, који је успео из болнице у Београду да ухвати везу са илегалцима и изрази жељу да иде у партизане. После провере добио је везу за одлазак у одред. Ту групу је из Београда довела Јудита Аларгић, курир и борац Посавског одреда.

О доласку у Одред групе од 12 бораца, која је из Београда кренула 7. августа 1942, борац Радован Димовић је, у истражном поступку, уз остало, изјавио:

»И ако је радничка комора била распуштена наше организације су постојале и ми смо стално водили борбу против непријатеља, било да смо се налазили на терену или да смо се налазили у вароши. Чим је Русија ступила у рат ја лично сам одмах решио да идем у партизане, али из организације ми је наређено да још не треба да идем него да ћу ићи онда када ми се нареди. И збиља, у августу месецу (7. VIII) мени је наређено да са још 12 другога кренем на терен. Укрцали смо се на воз у Београду у разне вагоне и отишли за Обреновац. Ту нам је нарочити курир казао да ћемо на друму за Ваљево, код шестог километра, наићи на партизанске јединице од којих ћемо добити даља наређења за рат.

¹⁵ Исто, стр. 52, 55.

У Команди Посавског одреда положио сам заклетву и распоређен сам био у 1. чету».¹⁶

Радован се није могао сетити свих 12 другова који су с њим изашли, преко Обреновца, у одред. Помињао је: Стеву Вулића, Милана Берберског, Симу Јешовића, Стевана Бороту, Јосипа Мајера Тарзана, Ивана Штагљара, Мишу Штерка, Тому Којичића, Милана Петровића, Милорада Гајића...

Отишао је код Адамовића у ватрогасној униформи и изговорио лозинку: »Влада једе, а неће да ради«. Адамовић се у први мах уплашио, па када је видео да се Димовић смеје и да објашњава да је у униформи лакше прошао, рекао му је: »Причекајте преко, одмах ћу вам дати везу«.

Димовић је другом приликом рекао:

- Дошао је Милан Димитријевић, сачекао да попијемо по флашу пива па смо по малим групицама кренули ка Грабовцу. Чим смо изашли из градића, почели смо да певамо, а пратила нас је гитара и хархмоника. У ранцу сам имао муниције, веша, цигарета. Дочекали су нас одлично у чети и штабу одреда. После два дана дошла је Јудита Аларгић, која је знала за наш одлазак, да нас пита како смо прошли и ко је од нас донео повезнице за члана КПЈ. Имао сам температуру 39 степени и неко у шали рече да морам да се вратим. Прегледала ме је докторка Јулка Пантић и дала ми лекове.¹⁷

Једну групу довео је Стојан Љубић, члан КПЈ, студент права, који је радио у Поштанској штедионици. У групи су се налазили Драгомир Томић, члан КПЈ, студент права из Босанске Градишке, Велимир Бузацић, матурант, члан СКОЈ-а из Нове Градишке, Чедомир Ковачевић, матурант, члан СКОЈ-а, из Босанске Градишке, Дмитар Батало, трговачки помоћник из Топуског, Вељко Миладиновић, члан СКОЈ-а, студент медицине из Јасеновца, Реља Калембер, матурант, члан СКОЈ-а, из Јасеновца, Петар Красуља, студент шумарства, члан СКОЈ-а, из Нове Градишке, Буро Красуља, трговачки помоћник,

¹⁶ АВИИ, к. 1642, рег. бр. 1/2-1/1 Ф. Саслушање Радована С. Димовића у Лондону, који је 7. 11. 1942. стигао из Шведске.

¹⁷ Радован Димовић у разговору са аутором, маја 1957. у Београду.

члан СКОЈ-а, из Нове Градишке, Ненад Обрадовић, студент медицине из Топуског, Лазар Шврака, ћак из Нове Градишке, Небојша, студент омладинац из Београда. Цела ова група је путовала возом преко Обреновца и изашла на првој железничкој постаји у Звечкој, где их је сачекао Миливоје Ковачевић Мића и одвео у Чолића шуму код Грабовца.

Нема података о свим групама које су долазиле из Београда. Претпоставља се да је само у Посавски НОП одред, тих устаничких дана 1941, дошло у групама или појединачно око 250 Београђана. Одмах су, по доласку распоређивани у све три чете одреда.

По доласку у чету сви борци су полагали заклетву, која је вршена сваких пет дана. Крајем августа текст заклетве је био измењен и разликовао се од текста из јула месеца. У ствари била је то заклетва коју је донео Главни штаб НОП одреда Југославије за све партизанске јединице у земљи. Нови текст гласио је:

»Ми, народни партизани Југославије, латили смо се оружја за немилосрдну борбу против крволочних непријатеља који поробише нашу земљу и истребљују наше народе. У име слободе и правде нашег народа, заклињемо се да ћемо дисциплиновано, упорно и неустрашиво, не штедећи своје крви и животе, водити борбу до потпуног уништења фашистичког освајача и свих народних издајника«.¹⁸

Ево како борац Живан Ранисављевић, описује једно полагање заклетве у селу Бањани, у дворишту Радомира Кусуровића:

»Када се чета од око 80 бораца - партизана - постројила за полагање заклетве и када је Света Поповић објаснио потребу и значај заклетве која ће обавезивати борце до коначног ослобођења наше земље од непријатељске окупације, иступио је из строја један борац који је изјавио да још није спреман за заклетву јер има жену и децу. Борац се звао Илија Родић, из Београда, а по занимању је био кројачки радник. Илија Родић је преживео рат и после ослобођења виђао сам га у Београду.

¹⁸ Билтен Главног штаба НОП одреда Југославије, бр. 2, 19. 08. 1941, *Зборник*, том II, књ. 1, стр. 22.

Иступ Илије Родића био је изненађење за све борце који су тога дана полагали заклетву, као и за окупљени народ којег је било неколико пута више него партизана, јер је заклетва била јавна и имала свечани карактер. Његов иступ је нарочито нервирао Свету Поповића, који је тога дана и сам полагао заклетву. Света му је, после своје збуњености, упутио оштро питање и тражио да објасни како се нашао међу борцима када још није спреман за борбу.

Да бих ублажио мучну ситуацију, насталу иступањем Илије Родића, замолио сам Свету Поповића да ми дозволи да кажем неколико речи. Када сам добио одобрење да говорим, рекао сам да сваки борац који је решио да се бори мора положити заклетву и да Илија Родић, ако није спреман за борбу, боље што је то рекао пре заклетве, јер када се заклетва једном да, онда одступања нема. Даље, сам нагласио да ће борба бити дуга и да неће бити нимало лака и да у тој борби имамо сви или да сагоремо, или да Немце истерамо из наше земље и да им дамо такву лекцију како се никада више не би усудили да пређу не само нашу границу, већ да ничију више не нагазе.

Илија Родић је после мојих речи пришао Свети Поповићу и у 'ставу мирно' молио га да му дозволи да и он полаже заклетву.

Света се опет нашао у недоумици како сада да поступи. После дужег преомишљања ставио је Илијину молбу на гласање. Гласањем које је било једногласно, борци су дозволили Илији Родићу полагање заклетве.

Брзо се прешло преко Илијиног иступања и настало је весеље бораца и народа. Песме и игре биле су касно увече».¹⁹

Ево и неких примера појединачног доласка из Београда у Посавски НОП одред.

Бранко Бокан је о томе рекао:

»Од Зоре Јовановић дознао сам да се у близини Грабовца, код Обреновца, налазе партизани. Дала ми је упутство како да доћем у Грабовац и до куће сестре Чеда Комановића, који се већ налазио у партизанима. У Грабовац сам кренуо 1. августа 1941. у три сата послје под-

¹⁹ Живан Ранисављевић, *Сећања бораца*, Ваљево, 1984. стр. 157 и 158.

не возом преко Обреновца, до Звечке, где сам изашао и пешице продужио у Грабовац...

У грабовачкој општини је била узбуна, јер су партизани пре неки дан водили борбу са жандарима у Станојевића забрану у Љубинићу. Богољуб Шуле Вукосављевић ми је показао пут до сестре Чедо Комановића. Негде око 22 сата дошао је Чедо са још три партизана. Упознали смо се и мало касније заједно кренули носећи храну за партизана. Веома узбуђен што идем са четворицом партизана и што ћу за који часак доћи у партизански одред, стигли смо у забран гдје је одред заноћио. На стражи нас је дочекао Момчило Вукосављевић, са шубаром на глави и великом црвеном петокраком на њој. Кратко сам разговарао са Владом Аксентијевићем, јер је већ била поноћ, и легли да спавамо. Била је прострта слама, по њој војничка ћебад, а са ћебадима смо се и покрили...

Сутрадан сам водио дужи разговор са Владом. Детаљно се распитивао о мени, како сам добио везу, преко кога, да ли је неко партијско руководство одлучило о моме доласку. Искрено сам испричао о себи, о доласку у одред.

Негде у другој половини августа у Одред је дошла група мојих Бишћана: Дане Бубало, Буро Фундук, Брано Цвијетићанин и Владо Фундук... Веома сам се обрадовао њиховом доласку. У септембру је у Одред дошао и Чедо Гавриловић, студент, до рата секретар Месног комитета СКОЈ-а у Бихаћу. Тада је у Одред стигао и Милорад Гајић, новинар, Бањалучанин, који је убрзо постао политички комесар чете у којој сам и ја био.²⁰

Душан Нордаш у писменој изјави је записао ово:

»Било је то средином септембра 1941. Кренули смо возом према Обреновцу. У Умци рекоше да сви путници изађу, јер је пруга прекинута на више места. Сутрадан смо стигли око 10 часова у Јасеновачку шуму. Једва нас је пропустио партизански стражар. Водник, Драган Марковић, нас је примио са неверицом. Питао нас је: ТСО вас шаље? Коју су вам везу дали?' Ујак Душан Шајатовић је

²⁰ Бранко Бокан, рођен 1921, Рипчу, Бихаћ, службеник, у одреду остао до краја новембра 1941. а онда прешао у Босанску крајину, где је био политички комесар чете. Носилац Партизанске споменице 1941.

одговорио да му је као родољубу место у јединици која се бори за слободу народа. Драган је рекао да смо примљени, да има још нових добровољаца и да ћемо исте вечери положити заклетву. Ујак је распоређен у 1. вод код Добривоја Пешића, а ја у 3. код Драгана Марковића. Ујак, Душан Шајатовић је убрзо постао заменик командира чете, а затим командир. Погинуо је храбро при нападу на Сјеницу, 22. децембра 1941. године.²¹

»Крајем септембра 1941. имао сам 15 година, радио сам у књижари 'Ђегош' у улици Краља Петра бр. 74 у Београду. Од млекарице сам чуо да има партизана око Липовачке шуме. Дошао сам узбуђено на железничку станицу у Београд. Пуно Немаца. Нешто ме питају, а ја слежем раменима. Купио сам карту и ушао у препун вагон и сишао на железничкој станици Рипањ. Избегавао сам насељена места, а чобани су ми рекли да идем преко Ненадовца ка Мељаку. Преноћио сам у једном шумарку, очекујући сусрет са партизанима. Успут сам, као дете, у шумама и викао: 'Партизани, о партизани!'. Тек сутрадан сам више села Баћевца наишао на једну патролу и сакрио сам се у обалу док не видим ко су. Када сам утврдио да имају црвене петокраке звезде јавио сам се и испричао све по реду. Ћ, не може то тако у партизане. Ти си дете, а треба пушку носити, дежурати, ратовати, бре' - чита ми Милутин Танасијевић. Повели су ме код команданта батаљона. Посматрао ме сажаливо, грдио, саветовао. Рекао је да се вратим газдарици у Београд. Кријући сам се прикључио једној десетини младића. Било им је жао да ме отерају. За који дан изненадили су нас Немци. Један старији друг је заборавио пушку - шчепао сам је и не знам како сам и где пуцао. Рекли моји другови команданту Миладину и он одговори смејући се да могу остати. После су ме прозвали Корчагин. Морао сам да прочитам ТСако се калио челик' и да упознам тај лик.²²

Било је више другова и другарица који су се налазили на пролазу кроз Одред, на ратном путу, по распореду у друге одреде. Митра Митровић, је стигла возом из Београда до Обреновца.

²¹ Изјава Душана Нордаша, дата аутору 1946. год.

²² Никола Милекић Корчагин, испричао аутору 1948. године.

У селу Звечка пресрела ју је партизанска патрола и на њен захтев довела у Команду 1. посавске чете. Митра је то описала у својој *књизи сећања* »Ратно путовање«

»Ускоро, преда ме изиће комесар коме су ипак јавили да га нека сумњива жена упорно тражи па можда има неко обавештење да да. Нисам знала ко ће изићи преда ме. Просто ми је речено да се повежем са Штабом Мачванског одреда а, наравно - по старим правилима конспирације - нисам знала све комесаре до Мачве. Њих је очевидно било већ доста. Не знам баш тачно ни који је ово одред.

Ево га комесар, мало се гега, има бркове, не знам никога са оволиким брковима.

Топло и другарски подрављам се са Владом Аксентијевићем, другом са Универзитета.

Мој пратилац се мало застиде кад виде како се његов комесар радосно изненади и гласно обрадова. Али зачас, мало стидљиво, али опет озбиљно и строго, поче нешто да објашњава: да то тако мора да буде.

Није ни знао како је мени самој било мило што је то све баш тако, што је то Штаб, што је он важан и с пушком а мога друга са Универзитета зове - друже комесаре. Нехотице и сама, пред њим, почех звати Владу - друже комесару!

У Посавској ~~са~~М чети Посавско-тамнавског партизанског одреда. Могу, ако хоћу, каже Влада, да видим - мог несућеног команданта с Дорћола, Бору, сада комесара Одред. Шта су све решили на оном састанку и докле су допрле наше десетине! 'Знаш ли ко је Посавац, командант Одред?' - Коча. И Јован (Поповић) је - прича Влада - малочас био на стражи, видео га је на путу, с неком дугачком пушком. И Чеда (Миндеровић) је ту, хоћеш можда... а могла би сад одмах и ка Шапцу, иду неки наши партизани. Наши су изгледа већ почели напад на Шабац.

Морам у Мачвански одред, тамо ми је распоред.

Возимо се скоро читав дан равном Посавином, на колима пуним сена. Сама сам на сену, напред су два партизана.

Кола снажно вуку крепки посавски коњи, а партизани напред из свега гласа певају песме које смо доскора тихо звиждукали као јавке на неком београдском углу.

Само је сунце и небо нада мном.

Слобода је цео целцати дан.

Ништа зато, и баш зато, што се већ чује тешка топовска тутњава од Шапца, што кроз равну Мачву видимо, дуго пре ноћи, при црвенкастом заласку, како се сваки час задими на другом месту, а ми се све ближе примичемо. Само, хоћу ли ја знати да се снаћем у свему томе? Ваљда!

Не мисли, гледај колико дуго траје слобода кроз ову равницу. Већи град нападамо²³.

Око 25. септембра дошао је из Београда у цивилном оделу, човек педесетих година, са наочарима, у село Велики Борак и потражио партизане. Упутили су га Драгану Марковићу који га је упитао шта жели:

- Дошао сам у партизане - рекао је са сетним осмехом и забринутости непознати човек.

- Ко сте Ви и по којој вези долазите?

- Ја сам Драгомир Радовановић, а долазим својом везом.

- Е, не може то тако. Не примамо сваког, јер. ..

- Био сам у прошлом рату, по занимању сам официр, потпуковник, вероватно могу користити.

Драган је овог човека са патролом упутио код команданта батаљона Миладина Ивановића. Дуго су причали о ситуацији у земљи и о разлозима доласка у партизане.

- Могу вас одмах оставити у овом батаљону, али је боље и за Вас и за нашу борбу да Вас упутим команди Одрета и нека они изврше распоред. Да ли се слажете? Привремено останите код Драгана у чети и са првим куриром поћи ћете даље.

- Слажем се, - одговорио је потпуковник.

И 1. октобра потпуковник је са куриром стигао у Штаб одрета у село Новаке. Било је вече. Коча, Бора, Срба и Бошко Марковић су позвали новог борца на вечеру. Причало се о времену, о Немцима, Недићу, четницима.

²³ Митра Митровић, *Ратно путовање*, Београд, 1953, стр. 64-70.

- Дуго сам размишљао и још увек, искреи да будем, размишљам. Не могу да служим окупатору, то би било срамно, а овде, видим, није вам лако, много противника.

- Размислите добро, има времена до јутра, - рекао му је пријатељски Коча.

- Могу ли, друже команданте, да питам нешто овога друга - јавио се Бошко Марковић.

- Може, како не!

- Јеси ли ти Драгомир Радовановић, потпуковник?

- Јесам! А откуд ме познајете?

- Ти си био командант 2. батаљона 18. пешадијског пука у Београду где сам и ја служио.

Потпуковник је потврдно одговорио мислећи да га је препознао неки његов војник. Бошко је био ошишан, са шајкачом на глави, сеоским копораном преко плећа и лично је на сваког мештанина.

- Које сте године служили војску?

- Ја сам капетан Божидар Бошко Марковић.

Бошко га је подсетио на неке људе и задатке које је добијао као млади официр.

- А, сећам се, сад видим да овде имам и колегу.

Неке нове детаље из овог сусрета са потпуковником Арагомиром Радовановићем, Бошко Марковић је изнео четрдесет три године касније:

- Аруштво се разишло, остадосмо Арагомир и ја - причао је Бошко. Он предложи да изађемо напоље. Вече, месечина, тишина, пред кућом јабука. Причамо о партизанима и циљевима наше борбе. Кажем му да нисам члан КПЈ и да овде све поштују подједнако, да се и борци и команде на исти начин хране, да онај ко донесе више пари веша или ципела даје по неписаном закону у колектив, па се дели онима који немају. Драгомир ми рече да је побегао из Београда да се склони у неко село, али да га је стално копкало да упозна партизанске устанике и да им се прикључи. Одлучио је да остане. А онда сам му честитао и рекао да се овде слуша из убеђења, а не из страха. Ми ћемо сигурно победити, власт ће бити радничке класе и народа, али то неће бити лако. Није право да народ сам ратује и крвари, а да ми после тражимо чинове... Ујутру је са осмехом саопштио Штабу одреда да

је већ неколико дана партизан без петокраке звезде и тробојке и да их моли да га распореде према потреби. Одређен је за начелника Штаба Посавског одреда. Сутрадан га је Коча послао да се упозна са 3. тамнавским батаљоном и да види како су јединице распоређене и како се боре. Био је са нама све до почетка новембра, а онда смо заједно премештени у Ужице да радимо у Врховном штабу. Драгомир је тамо добио одговорну дужност, а при повлачењу из Ужица изгубио му се траг.²⁴

ЧЕТИРИ БАТАЉОНА

Оружани устанак у Посавини и Тамнави све се брже и шире развијао. Борбе Посавског партизанског одреда и других одреда у Србији имале су велики одјек у народу овог краја. Огромна већина људи видела је резултате, успехе, тешкоће, одмазде, а изнад свега прави карактер своје ослободилачке војске, својих синова, познаника, пријатеља. Били су сведоци, а понекад и помагачи, четама у рушењу железничких пруга, мостова, разоружању жандармеријских станица, потапању бродова, блокади варошица, борбама против Немаца и њихових помагача. Били су учесници онемогућавања предаје коња, жита, поврћа, стоке, пореских и других дажбина окупатору. Одобравали су акцију рушења старе власти која је била у спречи са окупатором и опредељивали се за народноослободилачки антифашистички фронт, без обзира на политичка и верска убеђења. И борци и народ су веровали да ће немачка сила морати брзо да доживи неуспех на совјетско-немачком фронту и да рат неће дуго трајати.

Знатан део становништва је пружао свесрдну помоћ партизанским јединицама у исхрани, смештају, обавештавању, избору народноослободилачких одбора, одржавању реда и мира у селима, у свему што је било усмерено ка заједничкој борби против окупатора и петоколонаша. Један део људи Посавине и Тамнаве из страха или из убеђења веровао је и окупаторској пропаганди о неуништивности Хитлерове коалиције, о снази спреге Недића,

²⁴ Изјава Божидара Бошка Марковића, пуковника ЈНА у пензији, дага аутору у разговору јуна 1984. године у Београду.

Л>отића и Пећаица, у речи оних који су били заврбовани од начелника срезова, полиције, и појединих утицајних појединаца, који су гајили мржњу према устаницима.

Упркос настојањима окупатора и квислинга да војнички и политички уништи устанички покрет око Београда и да спречи оружане акције јединица Посавског НОП одреда и у долини Саве, Колубаре и Тамнаве, чете су бројно јачале и уживале све већу популарност код народа. Само у року од неколико дана после ослобођења Уба у 3. тамнавску чету је дошло толико нових бораца да је морало доћи до њеног израстања у већу војну формацију. Петар Јовановић, учитељ из Паљува довео је само у једном дану 60 наоружаних људи, углавном младих.

ТРЕКИ ТАМНАВСКИ БАТАЉОН

Бројно јачање Посавског одреда омогућило је нов квалитативни скок у његовом развоју. Штаб одреда је самоиницијативно одлучио да чете прерасту у батаљоне. Почело се од 3. тамнавске чете, која је у то време већ била нарасла на око 550 бораца. Тринаестог септембра постројили су се сви борци те чете на Алексића имању, на домак Уба. Ту су били и чланови Штаба одреда: Коча Поповић, Бора Марковић, Срба Јосиповић и други. Командант одреда је саопштио одлуку да се чета реорганизује у четири чете које ће сачињавати 3. тамнавски батаљон Посавског одреда. Постројеним борцима су одржани кратки говори. Говорили су командант, политички комесар и заменик команданта одреда.

Посебном разговору са Штабом одреда присуствовали су Андрија Мазињанин, Света Поповић, Добросав Симић, Павле Петковић, Стеван Борота, Светислав Пандуровић, Живота Илић и још неки други другови. Том приликом је комесар одреда Бора Марковић изнео састав Штаба 3. тамнавског батаљона. За команданта је одређен Добросав Симић, за политичког комесара Андрија Мазињанин, за заменика команданта Рајко Михаиловић, за заменика политичког комесара Светислав Пандуровић, и за комесара за исхрану, односно интенданта Илија Вековић.

Команду 1. чете су сачињавали Живота Илић, командир и Павле Петковић, политички комесар. V команди 2. чете су се налазили Стеван Борота, командир и Јосип Мајер, политички комесар, у команди 3. чете: Света Поповић, командир и Милан Марчетић, политички комесар, а у команди 4. чете: Бора Станковић, командир и Обрен Николић, политички комесар.

За воднике водова у четама су одређени тада и касније: Петар Јовановић, Славољуб Миливојевић, Букан Јанковић, Милинко Живковић, Радован Ивановић, Живота Милићевић, Димитрије Ашковић, Живко Јевремовић, Вићентије Перић, Ратко Ранковић, Драгиша Јовановић, Паунко Паунковић и Миодраг Живковић, а за политичке комесаре, односно делегате водова: Негосав Ненадовић, Богдан Велић, Богољуб Танасијевић, Влада Маринковић, Предраг Тешић, Живан Ранисављевић, Живоград Јовановић Шукић, Реља Калембер, Петар Красуља, Јован Дражић, Веља Бузацић, Јанко Кусуровић и Србислав Поповић.²⁵

Одмах по формирању у свим четама су оформљене партијске ћелије и изабрани секретари. Основана је и партијска ћелија при Штабу батаљона. Договорено је да се партијски састанци одржавају чешће и да што краће трају, да се састанци одржавају и по водовима када је то потребно, када су удаљени од чете и да на истим принципима делују и активни СКОЈ-а.

Приликом ослобођења Уба у батаљон су ступиле и другарице из Уба, које су од првог дана биле везане за народноослободилачки покрет: Љубица Ребавка Мазињанин, Милена Ситарница, Драгица и Даница Милићевић, Софија Мушицки, Милица Ребавка, Драгана Миловановић и Надежда Урошевић.

Најмлаћи борац у 3. тамнавском батаљону био је једанаестогодишњи Крста Мендрагић Баша, дете синдикалног активисте из Уба. Командир и политички комесар су се противили да га приме у чету говорећи му да је мали и да је рано за њега, али то убеђивање није помогло. Плакао је и молио да остане са партизанима и д >рали

²⁵ Касније је промењен назив политичког комесара вода у политички делегат вода.

су га примити. Носио је кратку италијанску пушку и пиштољ калибра 6,35. Вршио је са успехом курирске и извиђачке задатке, а учествовао је и у борбама. Био је омиљен и цењен међу својим друговима борцима.

Одмах после формирања батаљон је био распоређен на секторе борбених активности. Прва чета је упућена на терен београдске Посавине да у садејству 2. посавске (београдске) чете врши обезбеђење из правца Београда, за време блокаде Обреновца. Остале чете су оријентисане ка Лајковцу, Ваљеву, Сави и Шапцу. Њихов задатак је био да се повежу са Ваљевским и Мачванским (Подринским) одредом и заједнички изводе борбене акције. Један вод је задржан у ослобођеном Убу као посада, где је, заједно са Народноослободилачким одбором, грађанима и омладином још више разорио све путеве који из разних праваца иду ка Убу.

ДРУГИ ПОСАВСКИ (БЕОГРАДСКИ) БАТАЉОН

Када се 2. посавска чета пребацила преко Колубаре у село Бргуле имала је око 200 наоружаних бораца. Једна мања група бораца, њих око 20, била је преко Месног народноослободилачког одбора мобилисана у селу Врањи.

Осамнаестог септембра Штаб одреда је позвао Команду 2. чете да дође у село Трстеницу, где су се повукли после напуштања блокаде Обреновца, и ту јој саопштио да је формиран 3. тамнавски батаљон и да ће то ускоро бити учињено и са 1. батаљоном. Већ 19. септембра требало је да њихова чета прерасте у 2. посавски (београдски) батаљон.

- Досадашња Команда чете постаће Штаб батаљона, промена неће бити, а ви сами одредите Команде чета. При томе би требало да имате у виду и жеље самих бораца - закључио је командант одреда Коча Поповић.

На састанку у Штабу одреда Миладин Ивановић и Љубомир Живковић поднели су извештај о стању у чети, о колебању и страху који су се појавили код појединих бораца за време немачког бомбардовања код Барича и

о мерама које су предузете у циљу јачања војне оспособљености чете, дисциплине, ширег и организованијег политичког рада у јединици и са народом у селима. Обавестили су Штаб да је један борац разоружан, јер је ширио лажне вести међу друговима у чети, а други да је кажњен због неправилности које је учинио у селу Јасенку, а које су бацале љагу на морални лик народног борца.

Сутрадан, 19. септембра, у присуству Боре Марковића политичког комесара одреда одржан је састанак чланова КПЈ чете, на коме је разматрана ситуација у свету и Југославији као и непосредни задаци чете. Оштро су критиковане слабости уочене у нападу на Барич, а нарочито страх од авиона. Командир чете Миладин Ивановић је позвао борце да се сложено заузму да нове чете ојачају своју борбену спремност и знање, и да се у исто време у свим десетинама, водовима и четата побољша идеолошко-политички и културно-просветни рад. У дискусији су учествовали: Драган Марковић, Данило Борђевић, Душан Шијан, Иван Вондарчек, Добривоје Пешић, Добривоје Цекић и Михаило Делић. Том приликом су изабрани секретари будућих четних партијских ћелија.

После тога је одржан састанак свих бораца, на коме је Бора Марковић саопштио одлуку Штаба одреда о формирању батаљона, као и састав Штаба батаљона: Миладин Ивановић, командант, Љубомир Живковић Љупче Шпанац, политички комесар и Добривоје Цекић, заменик команданта. За курира је одређен Миливоје Катић док је за сваку чету било наложено да одреди своје курире, јер се морала појачати веза између чета и Штаба батаљона.

Штаб батаљона је изнео састав људства сваке чете и њихове команде.

У 1. чети је за командира одређен Добривоје Пешић, а за политичког комесара Иван Вањка Вондарчек; у 2. чети за командира Данило Борђевић, а за политичког комесара Јован Дикић, и у 3. чети за командира Драган Марковић, а за политичког комесара Симо Кецман.

Командири водова у четама, односно водници су били: Милан Божићевић, Лазар Викало, Милојко Филипчев, Стеван Бурђевић, Велимир Герасимовић, Илија Живановић, Милош Јаношевић,... Магарашевић, Владимир Марић, Милош Мићашевић, Добривоје Михајловић, Љубивоје Михајловић, Илија Опсеница, Милан Петровић, Лзубомир Ранковић, Милија Станојловић, Војислав Стојановић, Стеван Стублинчевић, Душан Унчанин и Марко Чича, а политички делегати водова: Бранко Андрић, Душан Шијан, Милан Чубрило, Стеван Бракус, Јован Дикић, Милутин Ераковић, Сулејман Исламовић Мујо, Велимир Јеремић, Миладин Петровић, Иван Марковић, Милош Михајловић, Станко Џингалашевић, Михајло Швабић и Борисав Мандић.

На иницијативу партијске организације на Чукарици, периферији Београда, формирана је 20. септембра у Остружничкој шуми, југозападно од Београда, партизанска чета јачине 60 бораца - добровољаца. Међу њима је било и радника из Београда и младића из Остружнице, Железника, Жаркова. Чета је, по директиви Месног комитета КПЈ Београда, одмах успоставила везу са Штабом 2. посавског (београдског) батаљона Посавског НОП одреда и тако постала његова 4. чета.

Команду 4. чете сачињавали су командир Сениша Николајевић и политички комесар Бранко Цветковић.

Одмах по формирању батаљона чете су добиле распоред и рејоне своје активности: 1. чета села Дражевац - Вранић - Јасенак - Мислоћин, ради дејства ка Обреновцу, Баричу и Умци; 2. чета села Конатице - Степојевац - Лесковац - Соколово да затвара правац од Лазаревца и села Јунковца; 3. чета села Велики Борак - Шиљаковац, села Баћевац - Бождаревац - Гунцате - Мељак; 4. чета - Железник - Сремчица - Остружница да затвара правац од Београда.

Делови немачког 125. пешадијског пука протутњали су путевима и тереном 2. посавског (београдског) батаљона, поубијали неколико мирних чобана и сељака и лоцирали се у Ваљеву, Лазаревцу, Обреновцу. Након тога партизани су поново овладали целим тим простором и

наставили још организованије саботаже и ударце по окупатору и његовим слугама.

Двадесет осмог септембра, у шуми између Вранића и Баљевца, одржано је саветовање чланова КШ тог батаљона, коме је присуствовало 23 члана Партије, мада их је било више у батаљону. Појединци нису добили везу с терена, а неки нису могли бити повучени с положаја. На дневном реду је била само једна тачка: »Проблеми у нашем батаљону«.

У дискусији су учествовали Миладин Ивановић, Љубомир Живковић, Добривоје Цекић, Добривоје Пешић, Душан Шијан, Драган Марковић, Иван Вондарчек, Миша Штерн, Душан Борђевић, Срећко Петровић и Станко Дингалашевић.²⁶

Саветовање је корисно послужило организационом, војном и политичком учвршћењу чета и батаљона као целине. У четама су спровођени усвојени закључци. Појачана је будност у јединицама и на терену. Политички комесари су држали састанке са борцима и члановима народноослободилачких одбора и објашњавали им штетност небудности. Чланови Партије и СКОЈ-а су заједно са већином бораца откривали и оштро критиковали, а по потреби и раскринкавали поједине борце који су наседали непријатељским паролама. Настојали су да што боље упознају стање у сваком селу и да организују жигосање непожељних елемената. Чвршће је организована дисциплина, а десетари, команде водова и чета плански су организовали војнополитичку обуку бораца. Борци су морали свестрано упознати своје оружје да би га могли корисно употребити, а основне принципе партизанске тактике знати да би се у борби могли најбоље снаћи. Морали су јасно знати и свесни бити праведности и циља народноослободилачке борбе.²⁷

²⁶ Миладин Ивановић, *Београдски батљгон*, стр. 36.

²⁷ Исто, стр. 36.

Крај села Кожуара, у једној шуми, два дана су трајале припреме бораца, команди водова и Команде 1. посавске партизанске чете за реорганизацију и прерастање у 1. посавски партизански батаљон. Извршен је распоред бораца по десетинама, водовима, четама и одређене команде. Двадесет другог септембра чете су постројене и батаљон је формиран. Том приликом постројеним борцима се обратио Коча Поповић, командант Посавског одреда и рекао:

- Непријатељске снаге су јаке и удружене. Фашисти су привремено окупирали делове Совјетског Савеза, али они не могу победити Црвену армију, нити окупирати ту велику земљу социјализма. Ми народни партизани у Посавини и Тамнави вештим маневрима, наносимо губитке окупатору и његовим слугама. Не полази нам све по замисли. Има и проблема, недостатака. Покушали су да нас опколе и отерају, униште. Кроз ослобођени Уб су успели само проћи. Али, опет су сва села слободна од Београда, па поред Саве до Дрине. И јужно од нас, скоро у целој Србији, распламсава се ватра устанка. Јачају партизански одреди у целој Југославији. Сви слободољубиви људи виде да је једини излаз у борби за слободу, у јединству народа и њиховој помоћи тој праведној борби. Наш Посавски партизански одред од данас има четири батаљона. А 4. посавотамнавски батаљон упутио је своје делове и два вода 1. батаљона да заједно са Мачванским одредом и деловима Ваљевског партизанског одреда покушају ослободити Шабац. Наставићемо да јачамо чете, батаљоне и народноослободилачке одборе и нераскидиву везу са народом.

После говора команданта одреда борци су поседали и Бора Марковић политички комесар одреда саопштио им је састав Штаба батаљона и Команди чета. За команданта је одређен Раденко Ранковић, за политичког комесара Влада Аксентијевић, за заменика команданта Миливоје Манић, за референта за агитацију и културно-просветни рад Јован Поповић, и за комесара за исхрану, односно интенданта батаљона Милосав Јовановић.

Команде чета су изгледале овако: 1. чета - Живојин Николић, командир, Чедомир Миндеровић, политички комесар и Живота Миловановић, заменик командира; 2. чета - Момчило Вукосављевић, командир, Стеван Вулић, политички комесар и Милутин Филимоновић, заменик командира; 3. чета - Стојан Љубић, командир, Богдан Јаковљевић, политички комесар и Иванко Карић, заменик командира; 4. чета - Богосав Миљковић, командир, Милорад Гајић, политички комесар и Милорад Јовановић Свилени, заменик командира.

Командири водова у четама су били: Момчило Радвановић Линдра, Рајко Грчић, Живорад Сујић, Бора Кечић, Душан Кованџић, Александар Рашковић, Предраг Николић, Драган Милановић, Милан Димитријевић, Михаило Марковић, Богдан Говедарица, Буро Красуља, Живорад Максимовић Шаровић, Светозар Станојевић (Пеко Циганин), Живота Миловановић и Воја Поповић, а политички делегати водова: Валтер Коен, Чедомир Комановић, Милутин Лазић, Тома Којичић, Иван Штагљар, Милосав Бојић, Радван Марковић Гембеш, Крста Баковић, Бранко Цветичанин, Радван Стојановић, Љубинко Антонић, Вељко Миладиновић, Чедомир Ковачевић, Драган Благојевић, Милан Марковић и Иван Богдановић.

После саопштења одлуке о командном кадру батаљона реч је узео Срба Јосиповић, заменик команданта одреда, и упознао борце да у тај одред свакога дана стижу све нови и нови борци-добровољци и да их већ има 1.422 и то: 1. батаљон 500, 2. батаљон 322 и 3. батаљон 600. Напоменуо је да је сваки човек драгоцен, да мора вешто руковати оружјем, да односи међу борцима морају бити прожети другарством, пажњом и бригом једног за другог и да би те врлине требало применити и у односима са народом.²⁸

После говора заменика команданта одреда Влада Аксентијевић је позвао борце да устану и да минутом ћутања одају пошту погинулим друговима и жртвама фашистичког терора. Затим је хор, под руководством Стеве Вулића, отпевао посмртни марш:

²⁸ Део излагања комадаита и заменика команданта одреда на формирању батаљона забележио је Милорад Гајић, новинар и 1945. године дао га аутору.

»Ви падосте жртвом и дадосте све
Крв, живот и младост, ради слободе«.

У току свечаности поводом формирања **1. посавског партизанског батаљона** хор је прво отпевао **песму**:

»Партизан сам тим се дичим,
То не може бити свак!
Умријети за слободу
Може само див јунак!«

А затим и песму »Партизанка«, коју је спевао књижевник, партизан, Чедомир Миндеровић, а која у целини гласи:

»Ој, у гори, у зеленој
Расцвето се црвен цвет,
То у борби за слободу
Устао је радни свет.

С пушком, с бомбом, са **свих страна**
Подиго се пролетер,
Да за увек без милости
Смрви крвожедну звер.

Земља цела борбом пламти,
Крвнику је стао дах,
Партизанско срце не зна
Шта је смрт, ни шта је страх.

У ропцу се већ сад трза
Црни паук, кукасти крст,,
Грми, грми кроз Србију
Партизански корак чврст.

Ветар звижди, киша шиба,
Напред, напред, ноћ и дан!
Пушка трешти, бомба прска,
То наступа партизан!

Устао је радник, сељак,
Подигло се село и град,
Да за увек с земље збрише
Ропство, ланце, мрак и глад.

Ој, из горе, из зелене -
Народни се црвени цвет,
То у борби за слободу
Устао је радни свет».²⁹

Ређала се песма за песмом: »Црвени је исток и запад,
црвен је север и југ«, »Интернационала«, »Хеј, Словени!«
Био је то мали, скроман, али упечатљив програм, који су
припремили Јован Поповић, Милорад Павловић Мика и
Бранко Бокан. Јован Поповић је прочитао своју песму
»Шума«, написану тих дана. Она гласи:

»Ој, шумо, мајко,
Кућо нам зелена!
У тебе нема зидова,
ни крова, - •
Пуна си неба, сунца, облака и звезда,
А одишеш мирисом босиљка и пелена.

Твоја је трава трпеза за гладне,
Уморним телима меку постељу стираш,
Под дахом ветра мичеш се и дрхтиш,
Час тужну, час гневну успаванку свираш.

А оном што стоји на мртвој стражи
Шапућеш нешто што улива снагу.
Кажи своје речи, добра шумо, кажи!
Најави после ноћи зору ведру и драгу.

Шумо, мајчице добра,
Пуна си мирисног хлада.
Но нема мировања,
Починка нема,
Док народ под насиљем страда.

Нема мировања - даље и увек даље,
Док милује ветар и сунце нам лице пржи,
Док трепере звезде и киша нас једе до сржи,
А дивна даљина своју радосну поруку шаље.

²⁹ Ова песма Чедомира Миндеровића објављена је први пут у листу *Политески партизан*, бр. 1, 28. 08. 1941, стр. 5 (Архив ВИИ, бр. рег. 1/3, ШК 89).

Но кад са њива нестане кукуруза,
Кад јесен залије нитима хладних суза,
Кад ветар уз јаук стане очајно да се врти,
А снег изатка бео покров смрти.

Кад зима стегне наше смрзле кости -
Шумо,
Драга шумо,
Куд ће твоји гости?

Тихо, чујете ли,
Шума шуми,
Шума збори:
Зашто у вашем срцу
Неугасиви огањ гори?

Истерајте до зиме
Злог туђина из свог дома -
Ил' стежите зубе и грејте се
На блискости његовог слома.

Кућо наша,
Без зидова и без крова,
Ускоро ће се до неба дићи
Кућа нова!³⁰

Присутни борци су пажљиво слушали тихи Јованов глас, који је једноставно, без патетике, одзвањао у шуми. На лицима им се видело да су поносни што се и тако надахнут човек, песник и хуманиста нашао у њиховим редовима. Када је Јован завршио читање проломио се спонтан аплауз. Затим су борци замолили Чеду Миндеро-вића да прочита један одломак из свог дневника. Прочи-тао је:

»Било би лепо мало бити сам, имати услова и времена, бити миран и без неодложних задатака, да би мислио о доживљеном, да би средио, да би записао све оно што се догодило оног сунчаног јутра кад су експлодирале прве бомбе, падајући на још сањиви, спокојни Београд -
30 Исто.

који је већ био спремио црвене заставе да прослави потписивање пакта између Југославије и Совјетског Савеза. Али, иако догађаји одмичу, иако се нагомилавају један на други и један преко другог, иако човек једним делом душе жели да све стане да би се забележило - ипак, у бићу, у дну душе човек гори и жели да се не заустави, све док борба са фашизмом, док наша народноослободилачка борба не буде завршена. Кад-када ми се чини да је чиста, добро подмазана пушка данас важнија од лепе метафоре, и да је добар чланак потребнији од лепе новеле. Код нас се мало чита. Профињени усамљенички шти-мунзи данас су далеко за нама, далеко изван нас. Корачам у маси другова кроз Посавину. Тукло нас је августовско сунце, шибао нас је ветар, бескрајне кише натапале су лиснато грање - наше зелене кровове, нашу малобројну ћебад, нашу одећу, наша најежена тела. А у тим најеженим телима, између којих има и оних која су нагрижена туберкулозом, у свим тим телима куцала су и куцају срца у једном истом ритму, у једном истом даху. Међу нама има само неколико интелектуалаца. Такође има и радника мало. Већина вода, као и већину наших партизанских одреда, чине сељаци, омладинци. Претапамо се, сједињујемо се, треба да будемо чврсти као цемент».³¹

Опет је настао аплауз, весеље.

Свечаност је била завршена. На крају су саопштени задаци и водова. Пред покрет су одржани кратки састанци партијских ћелија, на којима је разговарано о критици и самокритици, о раду са кандидатима и пријему нових чланова. Чланови партије примили су нова задужења по секторима. Затим су одржани састанци актива СКОЈ-а. Млади комунисти су се договорили да се више и добровољно јављају у патроле, бомбаше, да предњаче у свему, јер тек тада би и остали борци пошли њиховим примером.

Двадесет трећег септембра чете и водови заузели су своје положаје према Обреновцу, Колубари, Сави и по селима Ваљевске Посавине, наставиле извићања, борбе,

³¹ Исто

рушење моетова, железничких пруга и рад **са народом** и новим народноослободилачким одборима.

ЧЕТВРТИ ПОСАВОТЛМНАВСКИ БАТАЉОН

Кад је ослобођен Уб и формиран 3. тамнавски батаљон, нагло је порастао број бораца у четама. Нарочито је у срезу Посаво-тамнавском ојачала 3. чета, па је Штаб одреда одлучио да се формира и 4. посавотамнавски батаљон Посавског одреда од 3. чете Тамнавског батаљона и бораца осталих чета тог батаљона. Батаљон је формиран 20. септембра у Владимирцима, у дворишту Лазе Станировића.³²

Штаб 4. посавотамнавског батаљона су сачињавали: Света Поповић, командант, Душан Даниловић, политички комесар и Рајко Михаиловић, заменик команданта. После неколико дана извршена је измена политичких комесара батаљона: Андрија Мaziњанин је прешао у 4. батаљон, а Душан Даниловић је постављен за политичког комесара 3. тамнавског батаљона. У почетку су формиране 3 чете, са следећим командним саставом: 1. чета - Милан Марчетић, командир, а Реља Калембер политички комесар; 2. чета - Букан Јанковић, командир, а Обрен Лазић политички комесар; 3. чета - Миливоје Бјелашевић командир, а Велимир Рузацић политички комесар.

При Штабу батаљона образована је агитациона група за политичко и културно-просветни рад у јединицама и селима, коју су сачињавали Лазар Исаковић, Живорад Стефановић, Петар Красуља, Чедомир Чекић и Миладин Михајловић.

Одмах по формирању батаљон је добио задатак да своје чете усмери ка Шапцу ради спречавања продирања Немаца с тог правца према Обреновцу и Убу, а затим и да са својим деловима, учествују у нападу на Шабац.

Увече 21. септембра извршен је напад на Шабац у коме су учествовале 1. и 3. чета, ојачане са два вода 1. батаљона, док је 2. чета остала у резерви. Чете су нападале на правцу према средишњем делу Поп-Лукине ули-

³² Тврдило се да је овај батаљон формиран крајем септембра. Најновија истраживања показују да је то оило 20. септембра 1941.

це. Аево еу нападали делови Ваљевског одреда, а са десне стране требало је да нападају четници, али су они дошли до Думаче и одустали од напада, не обавестивши партизанске јединице и вратили се у Крнуле и Лојанице. Са запада удар је наносио Мачвански (Подрински) одред.

Највећи део борбе поднео је Подрински одред и Подгорски батаљон Ваљевског одреда. Пошто први напад није успео, јер је четнички војвода Будимир Церски обавестио Немце о нападу, напад је поново изведен, без четника, 22. септембра, али опет без успеха, јер су, Немци били добили појачање. У овим нападима на Шабац погинула су два, а три борца 4. батаљона су била рањена.³³

После неуспешног напада на Шабац, јединице 4. посаветомнаског батаљона повукле су се јужно преко реке Добраве. Прва и 2. чета су распоређене на положај код Орида и Миокуса и спречавале су продор Немаца од Шапца према Обреновцу, док је 3. чета распоређена у Меховине у кућу Војислава Мирковића и држала положај на реци Добрави и Рићакама. Штаб батаљона се сместио у Владимирцима, у кући Лазара Станимировића. Цео простор од Кујавице до Орида контролисан је патролама и заседама јединица 4. батаљона.

Кратка затишја између борби Штаб батаљона је настојао да искористи за оспособљавање нових команди водова и чета, како у војничком тако и у политичком погледу. Одржавао је краће састанке са њима, такорећи у предању борби, сугерисао неопходну обуку у руковању оружјем и развијање политичког рада у јединицама и са народом. Учитељи и студенти борци организовали су приредбе за јединице и народ у селима. За нове борце је организовано свечано полагање заклетве, а њој су обавезно присуствовали и борци који су се раније заклели.

Мост на реци Добрави, на друму Шабац - Ваљево, био је порушен. Немци су скоро сваког јутра долазили са тенковима до реке Добраве и отварали ватру на партизанске положаје. Највише су тукли Вучевицу, Кујавицу, Меховине и Лојанице. Покушали су да изврше поправку

³³ Изјаба Милана Димитријевића, водника у 1. батаљону на састанку бораца, октобра 1951.

моста, али када су започели радове борци 4. батаљона су отворили јаку ватру из пушака и митраљеза и натерали их на повлачење.

Пошто тенковима нису успели да пређу Добраву, Немци су покушали да топовским гранатама разбију партизанске положаје, а када ни то није успело, употребили су авионе »штуке« и бомбардовали село Аојанице и Риђаке. Тада је погинуло неколико мештана.

Неке детаље из кратког затишја после напада на Шабац забележио је у својим сећањима борац Миливоје Јеличић. Он је написао:

»Дане смо проводили у заседи на путу Шабац - Обреновац (у селу Ориду) где је прокопан пут. Чекамо Немце. Ноћу смо остављали предстраже у заседи, а остали су се повлачили у куће, да бисмо ујутро поново заузели положај. То је помало монотono. Немци су разрушили цркву у Ориду и попалили зграде око ње. У то смо се уверили када смо ишли у патролу од наших заседа до Оридске цркве. Посматрао сам разбацане кошнице око којих су облетале пчеле. Сиротице, нису имале где да се склоне.

Са Мачванским партизанским и Поцерским четничким одредом стезали смо обруч око Шапца. Немци су покушавали да га разбију, па су 23. септембра направили испад у правцу Богатића, али су их јединице Мачванског одреда вратиле у град. Двадесет петог септембра пошли су на нас. Пратили смо зуку мотора од Шапца која је престала тек код Оридске цркве, одакле су Немци наставили ка Обреновцу. Чим су дошли до места где је пут био прекопан, дочекали смо их плутоном из пушака и рафалима пушкомитраљеза. 'Цурик! Цурик! Комунистен, Бандитен' - повика један Немац. Наша паљба није престала. Немци сићоше с мотоцикла и камиона и заузеше положај. Тада наше лево крило крену на јуриш и Немци побегоше према Шапцу. Запленили смо три мотоцикла, 2 пушкомитраљеза, неколико пушака и нешто муниције...

... Сутрадан после борбе био сам у патроли од поноћи до јутра. Патролирали смо од базе до Оридске цркве. Са откаченим пушкама у рукама ишли смо тихо, за-

стајкујући иа сваки шум. Дошли смо до једне усамљене куће и закуцали на прозор. Нико се није јавио. Тек кад смо јаче закуцали зачусмо у соби глас: Тсо је?

- Овде партизани - одговорио сам.

На питање шта хоћемо, објаснили смо домаћину да смо у патроли те да нас интересује да ли су Немци долазили до његове куће. Одговорио је да нису, али да се обично ујутро појаве до кућа испод брда. 'Односе свиње, кокоши, сир и другу храну' - каже бојажљиво. Одлучисмо да ту сачекамо јутро те се распоредисмо на једном ћувику изнад кућа до којих су Немци долазили. Било нам је хладно у прохладној ноћи јер смо до зоре лежали на мокрој земљи. Циљ нам је био да изненадимо непријатеља. У освит зоре код кућа залајаше сеоски пси. То је био знак да се Немци приближавају. Када су дошли близу кућа отворисмо паљбу по њима. Неколико их паде, а остали заузеше положаје и одговорише на ватру. Пошто смо тиме открили присуство непријатеља што нам је и био циљ, повукли смо се према нашој заседи.³⁴

Борац 4. батаљона Петар Новковић, описујући после рата борбе свога батаљона, забележио је следеће:

»Ускоро Немци навале из Шапца са тенковима и ми добијемо наређење да се повучемо. Дођемо до Дружетића, Осечине и Мојковића код Завлаке. Сећам се да смо у Мојковићу остали неколико дана и да смо вадили један тенк из реке Јадра који је пропао на мосту. Тенк смо извукли и на њему се фотографисали. Моја чета посебно се фотографисала са командантом Светом Поповићем и Андријом Мазињанином... «³⁵

У Владимирцима и околним селима организовани су органи власти - народноослободилачки одбори. Поједини четници покушали су да се томе супротставе и тражили су од команди чета 4. посавскотамнавског батаљона да се не укида стара општинска управа, али су, после жучних расправа, са четничким командантом Мирославом Дабићем прихватили ставове партизана по питању нове власти.

³⁴ Миливоје М. Јеличић, Зборник есејања, *Устанак народа Југославије*, књ. VI, стр. 751.

³⁵ Петар Новковић, Сећање бораца ваљевског НОП одреда, стр. 320, 321.

- Можда сте ви, иартизани, у праву. Народ у рату хоће да зна зашто се бори, а ове одборе које организујете с тим више поштује.

Почетком октобра културно-просветна група батаљона организовала је приредбу у Владимирцима. Приредбу је пратила и група четника Мирослава Дабића. Присутнима је кратак говор одржао Светислав Пандуровић Пуја. Говорио је о заједничкој борби против окупатора и поменуо људе из тог краја који су били истакнути борци у устанцима против Турака и борци против окупатора у првом светском рату. Затражио је окупљање свих родољуба у заједничкој борби против непријатеља који настоји да распламса братоубилачку борбу, пљачка села, пали куће и убија недужни народ.

Затим су одабрани борци из свих чета извели програм са родољубивим песмама и рецитацијама. Биле су то песме: »Дужи се народе радни«, »Хеј, Словени!«, »Сељаци са поља и фабрички радници«. Рецитоване су песме Његоша, Змаја, Јове Јовановића и Буре Јакшића.

После програма засвирала је музика, отегло се Бранково коло и игре из тог краја.

НЕМАЧКЕ МЕРЕ ЗА УГУШЕЊЕ УСТАНКА

Окупаторска стратегија и тактика била је од почетка усмерена у правцу да се завади један народ против другог, да се придобију »погодни« политичари, а нарочито да се придобију националне мањине. Брзо су увидели да су Савет комесара Милана Аћимовића и њихови жандари немоћни да се одупру партизанским јединицама, које су све више нарастале. Зато су формирали Недићеву владу, за коју су сматрали да ће имати већи ауторитет код народа. Одобрени су јој и војску. Били су убеђени да ће на тај начин угушити оружани устанак.

Приликом образовања Недићеве владе консултовали су »српске« политичаре и јавне раднике који су остали у земљи. Око 25. августа 1941. одржали су састанак с њима, а већ 29. августа објављено је у немачкој команди у Србији да је образована влада Милана Недића, генера-

ла бивше краљевске југословенске војске. Недићу је одобрено да створи одреде »српске« војске, чији ће главни задатак бити борба против партизана. Дозвољено је и Димитрију Љотићу да формира фашистичке војне одреде, а Коста Пећанац је са својим четницима 28. августа отворено стао на страну немачког окупатора. Сва три челна издајника имали су задатак да синхронизују своје акције са војном акцијом Немаца у борби против устаника. И Немцима и издајницима много су сметали ослободилачки пуцњи у близини Београда. Нервирала их је и узнемиравала Липовачка шума, Барајево, Дубоко, Стублине, Скепа, Грабовац, блокада Обреновца, ослобођење Уба, Коцељева, Бањана, Дебрца и многих других места. Њихови одреди су се враћали из борбе са осетним губицима, тражећи све нова и нова појачања.

Хитлеров штаб у Берлину добијао је извештаје из устаничке Србије у којима су немачки команданти тражили појачања. Немачки врховни заповедник на југоистоку, фелдмаршал Вилхелм Лист писао је 5. септембра 1941. године узнемирујуће његовим трупима:

»Ситуација у Србији не искључује даље ширење устаника. Учестали напади на војнике и постројења немачке оружане силе од стране јаких, добро наоружаних, на изглед организованих и вешто вођених банди, доказују да досад предузете противмере не задовољавају. Заповедник Србије и виша команда 65 имају према томе одмах предузети све мере да могу дочекати свако поопштрење ситуације и коначно умирити земљу још пре зиме.«³⁶

Поред осталог Лист је захтевао: да се дивизије својим тежиштем јаче прикупе усред устаничке области; да изненадним ударима униште устаничке центре, окружујући их надмоћним снагама и артиљеријом; да се појача пропаганда на српском језику са свим расположивим средствима (радио, леци, новине, слике итд.); да се појача притисак на становништво у устаничким крајевима; да се предузму безобзирне и неодложне мере против устаника, њихових помагача и сродника (вешање, паљење итд.).

³⁶ *Зборник*, том I, кн>. 1, стр. 390. Наречење фелдмаршала Листа од 5. 09. 1941.

повећање броја таласа, депортирање родбине у **концентрационе** логоре итд.).

Лист је био категоричан у свом захтеву:

»Од трупних команданата свих чинова очекујем нарочиту активност и иницијативу као и пуно залагање њихове личности у свим њима постављеним задацима, који се за сада једино састоје у томе да се српски устанички покрет брзо и коначно уништи. Неспособне старешине сместа уклонити, по потреби позвати их на одговорност«.

Фелдмаршал Лист је с правом то захтевао, јер Немци су, упркос свему што су до тада предузели, трпели из дана у дан све веће губитке.

Следио је долазак 125. пешадијског пука и два батаљона 164. пешадијске дивизије из Грчке, ојачане 342. пешадијске дивизије из Француске и касније 113. пешадијске дивизије са источног фронта, те додела једне ескадриле јуришних бомбардера »штука«, мађарске Дунавске речне флотиле и неколико обезбеђујућих и техничких батаљона, као и усмеравање свих осталих посадних јединица и оружаних одреда Недића, Љотића, Пећанца, а касније и четника Драже Михаиловића.

Хитлер је 16. септембра 1941. потписао специјалну наредбу о угушењу устанка у тзв. простору југоистока, која се највећим делом односила на устанак у Србији. Немачким, италијанским, мађарским и бугарским снагама наређено је да координираном акцијом што пре униште устанички покрет.³⁷ У својој наредби Хитлер је између осталог рекао:

»Пре свега ради се о томе да се у српској области осигурају саобраћајне линије и објекти важни за немачку ратну привреду, а затим да се најоштријим мерама за дуже време успостави поредак«.³⁸

Начелник штаба немачке Врховне команде Вилхелм Кајтел потписао је 16. септембра 1941. наредбу о свирепом обрачуна са устаницима, свим партизанским борцима и становништвом у окупираној Србији.

³⁷ Др Јован Марјановић, *Србија у рату и револуцији 1941-1945*, Београд, 1976, стр. 110, група аутора.

³⁸ Исто.

У тој наредби је стајало:

»Вођа је сада наредио да треба свуда применити на-
јоштрије мере, како би се покрет угушио у најкраћем
року... при томе имати у виду да један човјечји живот
у дотичним земљама често не вреди ништа и да се за-
страшујуће дејство може постићи само необичном свире-
пошћу. Као одмазда за живот једног немачког војника
мора се у тим случајевима узети као опште правило, да
одговара смртна казна 50 - 100 комуниста. Начин из-
вршења смртне казне мора још појачати застрашујући
ефекат«.³⁹

И поред свих мера Немци нису успели отерати По-
савски партизански одред са прилаза Београда и са дес-
не обале Саве. Истина, пробио се 125. пешадијски пук ка
Ваљево. Његови делови су, уз тешке губитке, заобишли
порушени Неманов мост у Милорцима и 19. септембра
увече ушли у Уб. Ту су се задржали свега два дана, а за-
тим продужили, под борбом, да се пробијају за Ваљево.
После тога, 21. септембра, делови 3. тамнавског батаљона
поново су ушли без борбе у Уб. У поново слободној ва-
рошици наставиле су да раде партизанске радионице, на-
родноослободилачки одбори и срески суд. Сва села око
Обреновца и Умке су поново била слободна. Ојачане је-
динице овог одреда су се опет појавиле и разориле же-
лезничку пругу и путеве. Зато генерал Беме, коме је Хит-
лер поверио војне операције против партизана у Србији
и на кога је пренео сву извршну власт у Србији, издаје
21. септембра 1941. заповест за чишћење лука Саве, у ко-
јој се налази и ово:

»Становништво у- низији између Дрине и Саве при-
кључило се устаничком покрету. Жене и деца врше оба-
вештајну службу и снабдевају банде које унаоколо крста-
ре. Низија у луку Дрине и Саве, која чини базу за снаб-
девање устаника, има се очистити уништењем банди које
се појаве да би се устаницима пресекло даље снабдевање
из овог предела на дуже време. Безобзирне мере морају
бити застрашујући пример, што ће за кратко време про-
чути по целој Србији... Имају се спалити сва насеља из

³⁹ *Зборник*, том I, књ. I, стр. 450, 451: Заповест генерала Бемеа од 21.
09. 1941.

којих се, или из чије се околине пуца на немачке трупе, или у чијој се близини буде нашло оружје и муниција. Све мушко становништво од 15 до 60 година похватати и за први мах упутити у сабирне логоре за заробљенике које ће уредити дивизија... Целокупно женско становништво од првог дана користити за исте радове или присилити за друге радове».⁴⁰

Четири дана касније, 25. септембра, у духу своје претходне заповести, генерал Беме се обратио својим јединицама наредбом:

»Србија је у марту ове године срамно погазила уговор о пријатељству са Немачком да би с леђа напала немачке трупе које су се прикупљале против Грчке.

Као олуја прохујала је земљом немачка одмазда.

Ми смо се са свима својим снагама морали окренути новим крупнијим циљевима.

То је био за Србију знак за један нов устанак, коме су као жртва пале већ стотине немачких војника.

Ако овде не поступамо свим средствима и с највећом безобзирношћу, наши ће се губици пењати до неизмерности.

Ваш је задатак да прокрстарите земљом, у којој се 1914. поточима лила немачка крв услед подмуклости Срба, мушкараца и жена.

Ви сте осветници тих мртвих.

За целу Србију има се створити застрашујући пример, који мора најтеже погодити целокупно становништво.

Сваки који благо поступа, грешити о животе својих другова. Он ће бити позван на одговорност, без обзира на личност, и стављен пред ратни суд».⁴¹

Тако су Хитлерови генерали подизали борбени дух својих војника и будили у њима злочиначке нагоне. Све су предузимали да угуше народни устанак и да осигурају себи железничке пруге, путеве, сировине, намирнице, градове и власт у свим селима, варошицама и градовима.

⁴⁰ *Зборник*, том I, књ. 1, стр. 450, 451: Заповест генерала Бемеа од 21. 09. 1941.

⁴¹ Исто, 25. 09. 1941, стр. 459. и 460.

НОВИ ПОЛЕТ УСТАНКА У ПОСАВИНИ И ТАМНАВИ

У другој половини септембра 1941. Посавски одред је очистио скоро целу Посавину и Тамнаву од непријатељских снага. Два дана после Титовог изласка из Београда и одласка на ослобођену територију, 18. септембра, у Београду је сачињем план да се чланови Политбироа ЦК КПЈ и Главног штаба НОП одреда Југославије Александар Ранковић, Иван Милутиновић и Иво Лола Рибар пребаце преко Посавског партизанског одреда према Крупњу и Столицама. Другови Милентије Поповић и Милош Матијевић Мрша, који су организовали њихов излазак из Београда, саопштили су све детаље око тога Слободану Папакочу, куриру Месног комитета КПЈ Београда. Он је био одређен да их у народним оделима поведе одређеним путем на ослобођену територију Посавског одреда.

Ово је сећање Слободана Папакоча на њихов излазак из Београда:

»На основу добијених упутстава кренули смо преко Железника, а одатле у правцу Липовачке шуме... Када смо избили на друм већ су биле видљиве последице акција наших партизанских јединица: стабла поред пута била су посечена и на пут стављена, друмови раскопани, телефонски стубови оборени итд. Ноћ нас је ухватила негде на раскршћу пута Београд - Обреновац - Лазаревац. Донета је одлука да у прво село или прву кућу свратимо и ту сачекамо зору, јер смо били преморени, а и кретање ноћу било је отежано. Александар Ранковић је из тог краја, па је познавао целу околину, и на његов предлог - свратили смо у једно двориште где се налазио велики пласт сена. Ту смо легли сва четворица, један уз другог, и сачекали зору. Ранковић нам је саопштио да ћемо сада кренути у његово село и свратити код његове сестре. Задржали смо се непун сат времена. Чули смо из даљине грмљавину топова и схватили да је непријатељ са својим снагама кренуо на јединице Посавско-тамнавског одреда. Кренули смо у правцу Штаба одреда. На том путу срео нас је један добро наоружан друг и саопштио да је он командир пратеће чете и да има задатак да сачека и даље спроведе другове из Београда. Кад смо стиг-

ли у Штаб одреда и већ је било у јеку бомбардовање из авиона целе околине коју је запосео Посавско-гамнавски одред. У Штабу, као и у редовима партизана ужурбано су се вршиле припреме за борбу: Иван Милутиновић ми је наложио да одмах напустим овај терен, да се што пре вратим у Београд и саопштим истој вези (Мрши) о исходу ове акције».⁴²

Миљивоје Катић је касније причао да су се Ранковић и Милутиновић задржали нешто више у Дражевцу и да је Иво Лола Рибар присуствовао збору народа у Дражевцу гдје је окупљеним сељацима говорио Љубомир Живковић.

Крајем септембра 1941. и друг Едвард Кардељ, члан Политбироа ЦК КПЈ и Главног штаба партизанских одреда Југославије, на путу из Београда на саветовање у Столице, прошао је преко територије Посавског одреда, о чему је после рата записао:

»У то време је партизанство у Србији било на врхунцу, те су прве партизанске патроле биле већ на једва десет-петнаест километара од Београда. Тако нас је, на ивици неке шуме, зауставила партизанска патрола и легитимисала нас. Био сам им некако сумњив. Пошто нисам могао да знам јесу ли то одиста партизани, то сам и њима тврдио само оно што је било написано у писму Црвеног крста, тј. да сам курир Црвеног крста и да идем у Лазаревац да обићем Словенце. Та ме је патрола пустила да иде, али убрзо нас је зауставила друга патрола и поново легитимисала. Све што сам им испричао било им је потпуно јасно, само сам им био јако сумњив. Дуго су времена чепркали, испитивали. Трећој сам патроли био до краја сумњив, те су ме ухапсили. Одвели су ме у Штаб батаљона. То ми-је, управо, одговарало.

Комесар у Штабу батаљона био је Љупче Шпанац, који ме је познавао. Познавао ме додуше само по имену, а не и лично. Командант тог батаљона био је неки Миладин (Ивановић)... Он ме није познавао, а у партизане је приспео недуго пре тога... Управо њему чинио сам се страховито сумњивим, тако да су се он и комесар дуго

⁴² Слободан Папакоча, прилог у књизи *НОП Београда 1941-1944. у сећањима учесника*, стр. 120.

времена саветовали. Лупче је тврдио да сам ја вероватно онај прави, а Миладин је пак тврдио да лажем и да сам обичан шпијун. Упркос томе, одлучили су да ми треба дати патролу која би ме спровела до ЦК. Међутим, патроли су, сем да сам партијски функционер, због чега треба ме добро чувати, казали такође, и то, да то ипак није сасвим сигурно, те да за сваки случај на мене добро припазе. Тако сам стигао до Коче Поповића, кога сам познавао још од раније. Отуда сам од Врховног штаба путовао даље аутомобилом».⁴³

Кардељ је закаснио на војно-политичко саветовање у Столицама. Коча Поповић је присуствовао том саветовању и тога се дана вратио у Штаб одреда. Кардељ се интересовао за ток саветовања, а Коча му је све потанко испричао о њему. Упознао је Кардеља са именима већине учесника, излагањем присутних о борбама у Босни и Херцеговини, Хрватској, Србији и оближњим одредима. Затим је рекао да је обећао другу Титу да пошаље један путнички аутомобил са којим ће поћи у Ужице. Тим аутомобилом је шофер и борац Посавског одреда Душан Савић одвезао Кардеља према Крупњу и Врховном штабу.

Саветовање у Столицама је одржано 26. септембра 1941. Оно је имало велики војни и политички значај за цео НОП у Југославији и за све оружане јединице НОП-а у Србији и шире, као и за Посавски НОП одред. Према записима Родољуба Чолаковића, Тито је свој говор завршио речима:

»Ово савјетовање има велики значај за даљи развитак народног устанка у нашој земљи. Из излагања другова се види да је народ свугдје спреман на борбу и на жртве. Досадашњи резултати те борбе, нарочито у Србији, Цр-

⁴³ Владимир Дедијер, *Нови прилози за биографију Јосипа Броза Тита*, књ. 2, стр. 1199. Приликом свечаног откривања споменика борцима револуције у Ваљеву, 23. септембра 1960. године Едвард Кардељ је за време ручка - у здравици, о овом свом путовању рекао и ово:
»Зачудио сам се да ту, на домаку Београда има партизана, да су тако добро организовани, наоружани, увојничени, да имају народ са собом и ослободилачке одборе и кад сам дошао до Коче Поповића (село Новаци) изјавио сам да ми на овај начин морамо победити. Нарочито ми је мило кад се сетим свих тих момената када је човек видео борце одреда и све те људе како их је револуционарна свест о будућности водила. Био сам сигуран у победу таквих људи. То је онај осећај који је увек пријатан када се тога сетим».

ној Гори и Босни, представљају најбољи доказ да је оријентација наше Партије на оружани устанак народа против окупатора једино исправна и да ју је народ као такву и прихватио... Ово савјетовање има велики историјски значај за наш покрет, јер ће оно омогућити друговима који се враћају у своје крајеве да организују и руководе овом великом борбом на живот и смрт у коју су пошли наши народи на позив Комунистичке партије.⁴⁴

Основне закључке саветовања у Столицама изложио је Тито на Петом конгресу КПЈ:

»Прво, Главни штаб народноослободилачких одреда Југославије добио је нов назив: Врховни штаб народноослободилачких партизанских одреда Југославије, а штабови Хрватске, Словеније, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Србије итд. добили су назив главни штабови тих покрајина.

Друго, темељито је претресано питање могућности стварања слободних територија у свим покрајинама, као што је то већ било учињено у Србији, гдје се на слободној територији и одржавало то савјетовање; начињен је и израћен на том савјетовању како план стварања слободних територија, тако и вођење војних операција.

Треће, проширивање базе устанка путем стварања народноослободилачких одбора и јачање Народног фронта ослобођења; одлучено је и како да се снабдијевају борци, смјештају рањеници итд.

Четврто, било је ријешено да се преће постепено на чврсте војничке формације, и да се користи искуство из Србије, гдје су партизански одреди сачињавали по три до четири или више батаљона, а батаљоне су сачињавале чете и водови; то је много олакшало командовање за вријеме већих операција, а нарочито се показало ефикасно за вријеме прве непријатељске офанзиве у Србији према слободној територији, септембра мјесеца 1941. године, дакле баш у вријеме савјетовања.

Пето, на савјетовању је поднио извјештај Врховни командант о разговору с Дражом Михаиловићем у Струганику и о Дражином одбијању да са својим четницима

⁴⁴ Родољуб Чолаковић, *Записи из ослободилачког рата*, Сарајево, 1950, књ. I.

ступи у борбу. Ријешеио је да се изврше сви покушаји да се на било који начин дође до споразума с Дражом Михаиловићем за заједничку борбу».⁴⁵

Коча Поповић пренео је Штабу одреда и потчињеним јединицама одлуку саветовања да сваки борац обавезно положи заклетву приликом ступања у партизанску јединицу, што се у Посавском одреду примењивало од првог дана, затим да је наређено да партизани поздрављају стиснутом десном песницом, што је у ствари антифашистички и револуционарни поздрав, да је као амблем на капи сваког борца одређено да се носи национална застава с црвеном звездом у средини. Борци су до тада у свим четама одреда носили на капама само црвене звезде од чоје или друге пуније тканине.

О свом учешћу на Саветовању Коча Поповић је касније рекао:

- Истакао сам у својој дискусији резултате акција и проблеме. Поменуо сам да смо још у августу донели Упутство о образовању народноослободилачких одбора, да смо скоро у целој Посавини и Тамнави формирали ослободилачке одборе и да се уходавају у свом раду, да припремамо Уредбу о казнама у нашем одреду, да нам је искуство показало да слободну територију не би требало бранити по сваку цену, него да основна форма борбе и даље остане партизански рат.⁴⁶

Штаб одреда се договорио да се закључци пренесу потчињенима, али да се не зову штабови батаљона на састанак, већ да се напише писмо за њих и команде чета. Чланови Штаба одреда требало је да појединачно обиђу батаљоне и са њима се договоре о спровођењу закључака са Саветовања у Столицама и свим другим питањима. Бора Марковић је требало да иде у 2. батаљон, Срба Јосиповић у 1. батаљон, а Коча Поповић у 3. и 4. батаљон. Пре поласка у обилазак батаљона написали су Уредбу о дисциплинским казнама. Уредба је била умножена и подељена командама чета, водова и десетарима, а они

⁴⁵ Јосип Броз Тито, *Политички извештај*, V Конгрес КПЈ, Београд, 1948, стр. 78. и 79.

⁴⁶ Коча Поповић, у разговору са аутором око припреме овог рукописа, Београд, 26. 04. 1983.

су упознали борце са садржином. Већина партизана је са задовољством прихватила њену садржину и поруке. Било је и појединаца који су изјавили да су се и до тада придржавали истих или сличних норми понашања. У једном броју десетина су се чула мишљења да су поједине одредбе преоштре и да би требало бити еластичнији у примени. Уредба је и васпитно деловала на борце. Ево примера:

Стражар је чувао стражу у Маринковића воћњаку, у селу Кожуару. Преродиле гране шљива су га мамиле својим зрелим и крупним плодовима. Домаћин је посматрао војника са петокраком звездом и српском тробојком на шајкачи. Видевши да му се једу шљиве, а да ни једну није одабрао, пришао је војнику и рекао му:

- Бери, сине и једи колико хоћеш?

- Забрањено је, чича!

Власник је отишао у Штаб батаљона и замерио им на строгасти, а у Штабу су му одговорили да у њиховој Уредби, чл. 2. тачка 4. пише да се не сме ни воће брати и да се тога већ дуже времена сви борци и старешине придржавају. Сељак се љутито вратио у воћњак, узео мотку и отресао два стабла са шљивама, а затим поново дошао у Штаб батаљона и још са врата узвикнуо:

- Одредите једну десетину да све оно покупи и да још набере колико хоће, па дајте војсци нека једе колико жели. Био сам и ја у рату, а нисмо тако радили.

Борац 3. тамнавског батаљона убрао је јабуку у Такову и почео да је једе. У том тренутку наишао је десетар, разоружао га и упутио у Команду чете. Командир Бора Станковић је гледао у скрушеног младића:

- Зашто си то учинио? Јеси ли гладан?

- Ручали смо заједно и храна ми је боља него код куће. Али сам се зажелео јабука. Мој деда има исте такве, па сам хтео да их пробам.

Власник воћњака, Поповић, када је чуо од бораца шта се десило, узео је велику корпу и пуну набрао јабука. Дотрчао је до командира и узвикнуо:

- Друже, командире, не дирај, молим те то дете. Ја сам му обрао јабуку, а ево и за чету.

Било је више елучајева да су водници кажњавали борце строгим укором због самовољног брања воћа, а команде чета су их по казни прехмештале из вода у вод. И у другим прекршајима примењивана је ова Уредба и друге васпитне мере.

Правилан однос бораца према становништву имао је великог одјека, јер је подстицан прилив нових бораца у чете, становништво пружало обилату помоћ али је и подизана вера да се само оружаном борбом може постићи слобода. Чак су и обични људски поступци, у тим условима, стварали велики углед Партији и партизанским борцима у широким масама народа. Због појединих хуманих поступака бораца препричавало се у народу како су партизани неки посебни људи који својим понашањем придобијају омладину, чак и старије људе. Одбијање понуда и дарова које су сељаци на руке нудили појединцима, уз напомену да понуде предају као добровољан прилог партизанској чети, топли људски поздрави и објашњавање циљева ослободилачке борбе - све је то пленило људе, снажно утицало на поштене патриоте и задобијало подршку у народу.

У Штабу Посавског НОП одреда стално је праћено бројно стање свих чета и батаљона. Проучено је и искуство из 2. посавског (београдског) батаљона где је самоиницијативно мобилисано до 1. октобра 40 бораца. Командант одреда Коча Поповић је обавестио чланове Штаба одреда да је у паузи саветовања у Столицама разговарао са Сретеном Жујовићем, Филипом Кљајићем и Родољубом Чолаковићем, члановима Главног штаба НОП одреда Србије, а ови са врховним командантом Титом, да сами народноослободилачки одбори предлажу да се изврши, према њиховом одабиру са народом, нека врста добровољне мобилизације, јер је било случајева да из неке куће пође у војску једини син, који чак није ни стао за војску, а у другим кућама да их има више који су служили војску и који чекају позив за одлазак у партизане. Договорено је да се штабови и команде, заједно са одборима народне власти, сами одлуче како да организују мобилизацију, а према ситуацији и обичају у народу.

Посавски одред је 1. октобра већ имао око 2.200 иа-
оружаних бораца - добровољаца. Поред штаба одреда,
курира и њихове непосредне заштите у батаљонима се
налазило у 1. посавском 614, 2. посавском (београдском)
489, 3. тамнавском 721 и 4. посавскотамнавском батаљону
318 бораца.

Начелан став о мобилизацији је прихваћен, у свим је-
диницама Посавског одреда уз претходне разговоре са
среским комитетима КПЈ и политичким комесарима ба-
таљона и чета, а затим је по батаљонима разрађен план,
који је усмено пренет ослободилачким одборима. Моби-
лизација је образложена тиме да је дотадашња попуна
водова и чета била на потпуно добровољној основи, да
се партизани добровољно боре и дају своје животе за
слободу земље и срећнију будућност, да није праведно да
они сами носе терет те борбе, да би сви они који стоје
по страни, а има их више у домаћинству, морали бити
повезани да и они изврше своју дужност према домови-
ни, јер је то часна дужност. Наглашено је, ипак, да ако
се неко не одазове на позив да не би требало да буде
кажњен, али је могао бити жигосан у својој средини као
кукавица и слабић.

Ово су неки од разговора вођених приликом мобили-
зације:

- Био сам и ја, као младић, у прошлом рату. Прешао
сам Албанију пешке, био и на Солуну и у пробоју. Ра-
нише ме Швабе, али остадох жив. Нека иде и мој син -
говорио је човек седе главе приликом мобилизације у Со-
вљаку.

- Хтео сам ја да поћем и раније, али сам се плашио
освете Немаца и петоколонаша - оправдавао се стасити
младић из Конатица.

- Кад крећу његови другови, нека иде и он. Брзо се
вратио априла месеца из коњице, а сада нека га служи
срећа и нека га чува бог - испраћајући сина коментари-
сала је мајка из Ушћа.

- Нисам могао да се извучем, а да не увредим младу
жену и родитеље, иначе сам ја то све испланирао - сме-
јао се шеретски новопридошли младић из Вуконе, у све-

чаном сеоском оделу, са чутуром и бомбом око опасача, са пушком о рамену.

- Па кад се мора, ево ме - јављао се воднику Богдану Говедарици мобилисани борац.

- Врати се! Нећемо ми у воду да одговарамо за тебе - узвратио му је весело Говедарица.

- Шалим се, друже, хоћу ја са вама, па шта буде. Боље је него да ме мобилише неки Недићев официр за Немце.

Како је текла ова мобилизација сведоче и нека сећања учесника. Тамо, на пример, командант 2. посавског (београдског) батаљона је, поред осталог, записао:

»На састанку Одбора села: Врбовна, Конатица, Баљевца и Степојевца, који је одржан прије неколико дана (почетком октобра - прим. аутора) у селу Врбовну, политички комесар батаљона Л>убо Живковић, скренуо је пажњу одборима на неправилности, које су се задњих дана у раду неких одбора дешавале... У мобилизацији војних обвезника у нашу војску, неки одбори немају система нити праведности - управо у мобилизацији младића праве грешке. Понекад се мобилишу војни обвезници које уопште не би требало мобилисати. На пример, одбор у Врбовну мобилисао је једног младића у чијој фамилији, сем њега, нема способне радне снаге. Такве и сличне неправилности лоше утичу на углед наше власти. Пре свега неопходно је сачинити списак војних обвезника у селу дораслих за војску. У списак најпре унети оне због чијег одласка од куће фамилија неће имати потешкоћа у радној снази. И те најпре мобилисати. А онда тек остале ако устреба. У посебан списак унети оне који из разноразних разлога не долазе у обзир за мобилизацију, као: јединци, храниоци, болесни, неспособни и слични«.⁴⁷

Добровољна мобилизација протекла је организовано. Она није вршена у свим селима. Било је решено да нема потребе обухватити свако село, већ само она где постоји право политичко расположење за то.

О припреми за мобилизацију у селу Дрен, у хроници овог села је забележено:

⁴⁷ Миладин Ивановић, *Без предах*, рукопис, стр. 72.

»Једанаестог октобра, када су се вратила празна кола која су возила жито у Пецку, одржан је састанак народноослободилачког одбора у селу Дрену. На дневном реду је била 'Анализа досадашњег рада и непосредни задаци'. Констатовано је да су сви дотадашњи задаци успешно обављени. Председник Милисав Тривић је упознао одборнике да треба још бораца послати у Одред из овог села. Има и нових пушака из наше Фабрике оружја из слободног Ужица. Довезли су их на колима људи који су вукли жито у Пецку. У Штабу батаљона рекоше да су добили доста муниције и неке тромблонске бомбе.«⁴⁸

До тада је у четама 1. батаљона из овог малог села већ било 57 бораца, а поједини Дрењани су још раније били изразили жељу да би радо отишли у одред, али да их у томе спречавају родитељи или други разлози. Међу њима је био и сеоски учитељ.

До 15. октобра на сличан начин је завршена мобилизација у Посавини и Тамнави. За то време поред 500 мобилисаних још је толико бораца ступило добровољно. По водовима је извршен распоред нових бораца и заклетва. Настављена је обука у руковању оружјем и појачан политички и културно-просветни рад.

Према тврђењу Србољуба Јосиповића, заменика команданта Посавског одреда, батаљони одреда су око 20. октобра 1941. године бројали укупно 2.985 бораца, и то: 1. посавски 830, 2. Посавски (београдски) 645, 3. тамнавски 880 и 4. посавскотамнавски батаљон 630.⁴⁹

⁴⁸ Необјављена хроника села Дрена (Архив Ваљево, стр. 64).

⁴⁹ Изјава Србе Јосиповића на састанку бораца Посавског одреда у Обреновцу 27. 05. 1951.